

Het vergieten der Bredase klokken in 1626¹⁾

door

G. J. REHM

In 1625 werd de stad Breda na een langdurige belegering door de Spaanse veldheer Spinola ingenomen en kwam daardoor opnieuw onder het gezag van de Spaanse Koning. De Grote of O. L. Vrouwe kerk, die sedert 1590 door de protestanten was gebruikt, werd aan de katholieken teruggegeven. Vanzelfsprekend waren vele herstellingen en vernieuwingen nodig, alerz zij geheel voor de katholieke eredienst in gebruik kon worden genomen. Er ontwikkelde zich dan ook een levendige bedrijvigheid in de kerk: altaren werden gebouwd, beelden en muurschilderingen aangebracht, terwijl vele oude kerkelijke voorwerpen, die vanaf 1590 bij verschillende katholieke burgers verstopt waren, werden teruggebracht.

Het was in deze geest van vernieuwing dat de kerkmeesters met toestemming van de magistraat van Breda besloten de klokken te laten vergieten. De kerkmeester Hendrick Anthoniss Wissems begaf zich hiertoe in november 1625 naar Antwerpen. Daar pleegde hij overleg met de geelgieter Jochum van Loon, waarna zij zich gezamenlijk op 16 november per schip naar Mechelen begaven. Aldaar werd op dezelfde dag in de herberg „In den Helm” beraadslaagd over de condities van aanbesteding van het vergieten der klokken tussen Wissems, Van Loon en de klokkengieter Peeter de Clerck de oude, een Merten van Calsteren en anderen. Nadat men tot overeenstemming was gekomen, reisden Wissems, Van Loon en de klokkengieter Peeter de Clerck de jonge per schip naar Antwerpen, waar zij op 19 november hun intrek namen in de herberg „In Londen” van Huybrecht de Bye.

Op dezelfde dag werden de condities waarop Peeter de Clerck de jonge de klokken vergieten zou schriftelijk vastgelegd door de Antwerpse notaris C. de Brouwer² en — onder voorbehoud van de goedkeuring door de Bredase magistraat — door partijen bekrachtigd. De goedkeuring kon door het ontbreken van resoluties over dit jaar in het gemeente-archief

van Breda niet gevonden worden; maar daar de condities geheel zijn nagekomen, mag worden aangenomen, dat deze zonder restricties zijn goedgekeurd.

De volgende punten werden vastgesteld. Aan de aannemer wordt een paspoort verstrekt om zich naar Breda te kunnen begeven, ofwel men zal hem te Antwerpen laten afhalen. Hij moet op eigen kosten de oven en de vormen voor de klokken vervaardigen, waarvoor hem de materialen zoals leem, stenen, zand, en het ijzerwerk voor het rooster van de oven gratis geleverd zullen worden. Ook de brandstof voor het drogen van de oven en de vormen en het smelten van de klokkenspijs wordt door de aanbesteder verstrekt.

De klokken zullen door de laatste afgeleverd worden ter plaatse waar het vergieten zal geschieden. Zij moeten door de aannemer van vuil ontdaan worden, waarvoor hij een afzonderlijke betaling zal ontvangen.

De nieuwe klokken moeten door hem op toon en klank gebracht worden, die de magistraat of experts namens haar zullen bepalen, en voorzien worden van door de magistraat vast te stellen opschriften e.d.

Het verlies aan materiaal dat door het vergieten zal ontstaan komt ten laste van de aanbesteder, die dus voor aanvulling moet zorgen.

Indien de klokken na het eerste gietsel niet goed bevonden worden, is de aannemer verplicht ze geheel op eigen kosten met inbegrip van brandstof en verlies aan materiaal te herstellen; hetzelfde werd bepaald indien binnen een jaar na het vergieten gebreken aan het licht mochten komen.

Indien de voorwaarden door de magistraat goedgekeurd zouden worden — zoals geschied is — komt de helft van de vóór de aanbesteding gemaakte onkosten, reis-, verblijf- en notariskosten, voor rekening van de aannemer.

Zijn loon werd vastgesteld op 10 Rijns gulden voor 100 pond gewicht der nieuwe klokken. Het zou voor de helft direct na het vergieten en voor de andere helft één jaar daarna uitbetaald worden.

In maart 1626 begonnen de voorbereidende werkzaamheden. Door de stadstimmerman Frans Cornelissen en zijn knechts werd een nieuwe „affhang” voor de klokkengieter gemaakt, een afdak dus waaronder hij het werk kon uitvoeren. Tevens legde deze timmerman twee nieuwe bal-

ken om de klokken „uut te wynden”, vermoedelijk heeft men daartoe een lier of windas gebruikt. Het naar beneden halen van de oude klokken en het inhangen van de nieuwe werd aangenomen door de timmerlieden Dirck Adriaensen en Hendrick Jasons voor 143 gld. Op 7 april begon men de grote klok, die ca. 4500 pond woog en de poortklok met een gewicht van 2500 pond uit de toren te halen. Dit karwei vereiste vier dagen werk n.l. van de vijf arbeiders, die daarbij assisteerden, hadden er twee 4 dagen en de andere drie 2 dagen werk à 16 stuivers per dag. De stadstimmerman en zijn knechts hielpen bij het „over zijd wynden” van de klok.

Leem, stenen en zand voor het maken van de oven werd door Andries Cornelissen geleverd, het ijzerwerk door de stadssmid Cornelis Willem Roovers, alles overeenkomstig het bestek op kosten van het kerkbestuur. De stadssmid herstelde tevens oude en vervaardigde nieuwe klepels, ook door „'-heren smid”³ Cornelis Peeters van der Raeck werden klepels hersteld.

Op 10 april werden de klokken door dezelfde vijf arbeiders kapot-geslagen of gebroken; dit geschiedde met een grote ijzeren hamer, waarvoor de stoeldraaier Cornelis Jaspers twee stelten leverde. Dit werk was in een dag gereed.

Tevoren was reeds hout als brandstof voor het smelten van de klokken-spijs gekocht. Op 28 april en 10 mei werd nogmaals hout voor dat doel-einde aangeschaft.

Aangezien de nieuwe klokken meer wogen en materiaal tijdens het breken en smelten verloren was gegaan, moest men nieuw tin en koper aanschaffen. Men kocht dat van Jan Janssen van Poppel, Franchois Willem Domus en Hendrik Anthoniss Wissems voor in totaal 269½ gld.; voor het koper werd 9 stuivers per pond betaald. Naar leveranciers van koper en tin heeft men niet behoeven te zoeken, de twee laatsten waren de fungerende kerkmeesters, de eerste een zoon van een in december 1625 overleden kerkmeester.

De klokken waren gereed in juni 1626. De grootste klok, die 4600 pond zwaar was, werd op de tweede Pinksterdag (1 juni) gewijd door kanunnik Asbroeck, zij kreeg de naam Maria. Namens de Aartshertogin trad als „doopheffer” op de gouverneur van Breda, Baron van Balançon.

De voltallige magistraat, alle burgerlijke autoriteiten en vele burgers en ingezetenen van Breda waren bij de plechtigheid aanwezig.

De volgende zondag, 7 juni, werden de vier andere klokken door de kanunnik Asbroeck gewijd, zij kregen resp. de namen Barbara, wegende 2300 pond, Josue 383 pond, Maria 280 pond en Anna 147 pond. Deze wijding geschiedde in tegenwoordigheid van de leden van de magistraat en andere overheidspersonen, ook een groot aantal ingezetenen waren aanwezig. In tegenstelling tot Baron van Balançon, die — zoals uitdrukkelijk in de kerkrekening vermeld wordt — de kerk bij de eerste wijding niets had geschonken, bedacht de magistraat bij deze tweede wijding de kerk met een som van 40 gulden. Bij een collecte onder de aanwezigen werd bovendien 127 gld. en 15 stuivers opgehaald.

Evenals aan de arbeiders, die de oude klokken kapot geslagen hadden, voor 18 stuivers bier geschonken was, werden ook de zangers, die de wijding met hun gezangen opgeluisterd hadden, voor een zelfde bedrag tezamen met 6 potten bier bedacht.

Wij zien dus, dat in plaats van de twee oude klokken vijf nieuwe klokken vervaardigd werden, die echter tezamen ruim 700 pond zwaarder waren dan de oude.

De vergoten klokken hadden niet dezelfde zwaarte als die door Van Goor genoemd worden n.l. drie in 1503 vervaardigde klokken. Van Goor neemt aan dat deze tot in 1694 in de toren gehangen zouden hebben, zij zullen echter reeds lang vóór 1626 vergoten zijn.⁴

Het werk heeft ongeveer 1100 gld. gekost, waarbij we nog de helft van het loon van de klokkengieter moeten rekenen, dat een jaar later betaald moest worden. Die helft zal ongeveer 385 gld. bedragen hebben, door het ontbreken van de kerkrekening over 1626/7 was het juiste bedrag niet te achterhalen. De totale kosten moeten dus met inbegrip van hetgeen de stad nog betaald heeft op globaal 1500 gld. geschat worden. Deze kosten werden ten dele gedekt door het batig saldo van de vorige kerkrekening over 1624/5, toen de kerk nog in protestantse handen was, en ten dele door de gewone ontvangsten. Men hield zelfs over het jaar 1625/6 nog een batig saldo van ruim 488 gld. over.

De vijf nieuwe klokken was geen lang leven beschoren. Mogelijk werden zij niet langer gebruikt dan tot in 1667 en 1685. In 1667 werd een

grote klok vergoten en in 1685, toen door de Antwerpse klokkengieter Melchior de Haze een nieuwe beiaard voor Breda werd vervaardigd, verkregen de kerkmeesters van de Grote kerk toestemming van de magistraat tevens vijf nieuwe klokken te laten maken. Evenals in 1626 werd daartoe de spijs van de oude klokken gebezigd.⁵

De klokkengieter kreeg in Breda nog meer werk te verrichten. Zo was het klokje van de St. Joostkapel gescheurd, terwijl ook het klokje van de Gasthuiskapel herstelling behoefde. Beiden werden door hem vergoten. Het klokje van de St. Joostkapel woog 170 pond, na het vergieten nog 160 en daarvoor was dan nog 25 pond nieuw materiaal nodig geweest om dat gewicht te bereiken. De kapelmeesters van de St. Joostkapel werden voor dit werk aan de kerkmeesters van de Grote kerk schuldig: 16 gld. voor het vergieten, 7½ gld. voor het nieuwe materiaal en 2 gld. voor de brandstof.⁶

De gasthuismeesters moesten 16 gld. en 4 stuivers betalen. Het klokje van de Gasthuiskapel werd enige tijd later op last van de genoemde gouverneur van Breda naar de kapel van het kasteel overgebracht.⁷

AANTEKENINGEN

¹ Tenzij anders vermeld zijn de gegevens ontleend aan:

G. A. Breda, Inv. Afd. III-8, no. 33, f. 143 e.v.; kerkrekening 1625/6.

ibid., Inv. Hingman 1604, f. 132—133 v; f. 135 en f. 164 v; stadsrekening 1625/6.

² Stadsarch. Antwerpen, Notariaat 750.

³ Hier wordt bedoeld de smid van de Heer van Breda, dus de Prins van Oranje, die ook na het overgaan van de stad in functie is gebleven.

⁴ Th. E. van Goor, Beschrijving der Stadt en Lande van Breda, Breda, 1742, p. 88. J. Kalf, De monumenten van geschiedenis en kunst in de provincie Noordbrabant. Utrecht, 1912, p. 123.

⁵ Taxandria 1898, jrg. 5, p. 126.

J. F. Corstens, Bredaniana CXXXVI.

⁶ G. A. Breda, Inv. Hingman 343 L ter 1.

⁷ Ibid., Afd. II-15, no. 60, f. 86 v—87; gasthuisrekening 1625/31.